

Perustuslakivaliokunnan julkinen kuuleminen saamelaiskäräjälain uudistamisesta 17.10.2024

Suomen Saamelaiskäräjät

Pirita Näkkäläjärvi

Puheenjohtaja, Saamelaiskäräjät

Tuomas Aslak Juuso

II varapuheenjohtaja, Saamelaiskäräjät

Ihmisoikeuskomitea, 2019

”Yleissopimuksen 2 artiklan 3 kappaleen a kohdan mukaisesti sopimusvaltio on velvollinen tarjoamaan ilmoituksen tekijöille tehokkaan oikeuskeinon. Tämä edellyttää, että sopimusvaltio antaa täysimittaisen hyvityksen yksilöille, joiden yleissopimuksella turvattuja oikeuksia on loukattu. **Siten sopimusvaltio on velvollinen muun muassa arvioimaan uudelleen saamelaiskäräjistä annetun lain 3 §:n varmistaakseen, että edellytykset äänioikeudelle saamelaiskäräjien vaaleissa määritellään ja niitä sovelletaan kunnioittaen saamelaisten oikeutta käyttää sisäistä itsemääräämisoikeuttaan yleissopimuksen 25 ja 27 artiklan mukaisesti. Sopimusvaltio on myös velvollinen ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimiin estääkseen vastaavat loukkaukset tulevaisuudessa.”**

CCPR/C/124/D/2668/2015, kohta 8 sekä CCPR/C/124/D/2950/2017, kohta 11. Ulkoministeriön epävirallinen suomennos.

Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CERD), 2022

”Komitea suosittelee, että sopimusvaltio tarjoaa valittajille **tehokkaan oikeuskeinon käynnistämällä kiireellisesti tosiasialliset neuvottelut saamelaiskäräjälain 3 §:n tarkistamiseksi, jotta varmistettaisiin, että edellytykset äänioikeudelle Saamelaiskäräjien vaaleissa määritellään kunnioittaen saamelaisten oikeutta antaa vapaa ja tietoon perustuva ennakkosuostumuksensa asioissa, jotka liittyvät heidän jäsenyyteensä ja poliittiseen osallistumiseensa,** joiden avulla he voivat nauttia ja täysimittaisesti toteuttaa muita alkuperäisyhteisöjen oikeuksia, erityisesti yleissopimuksen 5 artiklan c ja e alakohdassa turvattuja taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia.”

CERD/C/106/D/59/2016, kohta 11. Ulkoministeriön epävirallinen suomennos.

CERD-komitean loppupäätelmät Suomen määräaikaisraportista, 2017

”Alkuperäiskansojen oikeuksia koskevan yleissuosituksensa nro 23 (1997) mukaisesti komitea toistaa suosituksensa, että **määritellessään, kenellä on äänioikeus Saamelaiskäräjien vaaleissa, sopimusvaltion olisi annettava asianmukainen painoarvo saamelaisten itsemääräämisoikeudelle, joka liittyy heidän asemaansa Suomessa, heidän oikeudelleen määrätä omasta jäsenyydestään ja oikeudelleen siihen, ettei heitä pakkosulauteta** (ks. CERD/C/FIN/CO/20–22, kohta 12).”

CERD/C/FIN/CO/23, kohta 15. Ulkoministeriön epävirallinen suomennos.

YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista, 2007

33 artikla

1. **Alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä omasta identiteetistään tai jäsenyydestään tapojensa ja perinteidensä mukaisesti.** Tämä ei heikennä alkuperäiskansoihin kuuluvien yksilöiden oikeutta saada asuinvaltioidensa kansalaisuus.

2. **Alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä toimielintensä rakenteet ja valita niiden jäsenet omia menettelyjään noudattaen.**

Ulkoasiainministeriön julkaisuja 5/2016, epävirallinen suomennos.

Leo Aikio

I varapuheenjohtaja, Saamelaiskäräjät

Kalle Varis

Lakimiessihteeri, Saamelaiskäräjät

3 § Vaaliluetteloon merkitseminen

Voimassa oleva laki

3 § Saamelainen

Saamelaisella tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen:

1. että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai
2. että hän on sellaisen henkilön jälkeläinen, joka on merkitty tunturi-, metsä- tai kalastajalappalaiseksi maa-, veronkanto- tai henkikirjassa; taikka
3. että ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai olisi voitu merkitä äänioikeutetuksi saamelaisvaltuuskunnan tai saamelaiskäräjien vaaleissa.

Ehdotus

3 § *Oikeus tulla merkityksi vaaliluetteloon*

Oikeus tulla merkityksi vaaliluetteloon on henkilöllä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen *että*:

1) *henkilö* itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan, isovanhemmistaan *tai isoisovanhemmistaan* on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai

2) ainakin yksi hänen vanhemmistaan on merkitty tai *on ollut merkittynä* äänioikeutetuksi *1. tammikuuta 2027 tai sen jälkeen järjestetyissä* saamelaiskäräjien vaaleissa.

Vaaliluetteloon merkitsemisen edellytyksenä on myös, että tässä laissa säädetyt ikää, kansalaisuutta ja väestökirjanpitoa koskevat äänioikeuden muut vaatimukset täyttyvät.

- Ehdotettu 3 § vastaa pitkälti pohjoismaisen saamelaissopimuksen määräystä saamelaiskäräjien äänestysluettelosta.
- Kotikielen, ensimmäisen kielen ja äidinkielen termit eri maissa vastaavat pitkälti toisiaan.

- Kielikriteeri laajenee yhdellä sukupolvella neljänteen polveen.
- Kielikriteeri on aina ollut ensisijainen kriteeri niin Suomessa kuin muissakin maissa.

- Epäselvyyksiä ja tulkintaongelmia aiheuttanut lappalaiskohta poistuu.
- Lappalainen on viitannut vanhoissa asiakirjoissa elinkeinoon, ei etnisiteettiin.

- Vaaliluettelo kootaan uudestaan, koska aikaisemmat luettelot on osittain muodostettu tavalla, joka on johtanut YK:n KP-sopimukseen rikkomukseen.
- Vaalilautakunta tekee ison työn ihmisten puolesta, mutta sille voi lähettää lisätietoja.
- Vaaliluettelosta ei poisteta henkilöitä, vaan ihmisoikeusloukkaukseen johtaneet kriteerit, ja kootaan luettelo uudestaan yhdenvertaisesti.

Muutoksenhaku selkeytyy

Voimassa oleva laki

1. **Vaalilautakunta**
2. **Saamelaiskäräjien hallitus**
3. **Korkein hallinto-oikeus (KHO)**

Ehdotus

1. **Vaalilautakunta**
   - Asiantuntemusta koltan-, inarin- ja pohjoissaamenkielistä vahvistetaan kahdella lisäjäsenellä.
   - Ylin asiantuntijaelin saamen kieliasioissa.
   - Käyttää saamen kansan itsemääräämisoikeutta asiassa.
2. **Muutoksenhakulautakunta**
   - Uusi Saamelaiskäräjistä itsenäinen ja riippumaton muutoksenhaku-lautakunta. Merkittävä muutos.
   - Pj:n ja lakimiesjäsenen tulee täyttää tuomarin yleiset kelpoisuus-vaatimukset.
   - Jäsenet nimittää valtioneuvosto Saamelaiskäräjien esityksestä.
   - Lautakunta vastaa huoliin yksilön oikeusturvasta.
3. **Korkein hallinto-oikeus (KHO)**
   - KHO säilyy prosessissa, vaikka moni saamelainen vastustaa KHO:n mukanaoloa muutoksenhaussa.
   - KHO:n rooli on jatkossa kapeampi.
   - KHO:hon valittaminen vaatii KHO:n valitusluvan.
   - KHO tutkii jatkossa perusteltuja väitteitä syrjinnästä tai mielivallasta (ks. myös 5 pykälä).

9 § Yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite

- Neuvotteluvelvoite on jo nykylaissa – veto-oikeutta ei ole ollut eikä tule nytkään
- Yhteistyötä ja yhteistoiminnallisuutta korostetaan
- Myös viranomaiset ovat kuulemisissa toivoneet selkeytystä: millaisissa asioissa neuvoteltava ja miten

Olennaisia tarkennuksia:

Edistetään 9a §:n mukaan saamen kielten ja kulttuurin ylläpitämistä ja kehittämistä

Sekä *Vähennetään toimenpiteistä aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia*

Käytännön vaikutukset:

- Viranomaisten on aidosti, oikea aikaisesti ja vilpittömin mielin neuvoteltava saavuttaakseen yhteisymmärryksen tai saadakseen Saamelaiskäräjien suostumuksen neuvoteltavassa asiassa
- Saamelaiskäräjille ilmoitettava **mahdollisimman pian**, myös kirjallinen selvitys jo hyvissä ajoin ennen neuvotteluja
- Annettava **kohtuullinen aika** valmistautua neuvotteluihin ja oltava **todellinen mahdollisuus vaikuttaa** lopputulokseen
- Viranomaisten on neuvoteltavan hankkeen suunnittelun yhteydessä pyrittävä mahdollisuuksien mukaan löytämään keinoja edistää saamen kielten ja kulttuurin kehittymistä ja ylläpitoa sekä vähennettävä laadukkaalla suunnittelulla hankkeesta aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia. Näiden tavoitteiden toteuttaminen edellyttää yhteistyötä Saamelaiskäräjien kanssa.
- Vastaavasti velvoitteen on tarkoitus edistää neuvotteluiden kohteena olevien hanekkeiden suunnittelua ja saamelaisten huomioimista myös yhteiskunnallisista hankkeista ja luvista seuraavan muutoksenhakutarpeen vähentämiseksi.

9§ Yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite

- Viranomaiset ja muut julkisia hallintotehtäviä hoitavat neuvottelevat saamelaiskäräjien kanssa valmisteltaessa lainsäädäntöä, hallinnollisia päätöksiä ja muita toimenpiteitä, joilla voi olla erityinen merkitys saamelaisille, pyrkimyksenä saavuttaa yksimielisyys saamelaiskäräjien kanssa tai saada saamelaiskäräjien suostumus ennen päätöksentekoa. Yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite koskee saamelaisten kotiseutualueella toteutettavia tai vaikutuksiltaan sinne ulottuvia sekä muita erityisesti saamelaisten kieleen tai kulttuuriin taikka heidän asemaansa tai oikeuksiinsa alkuperäiskansana vaikuttavia toimenpiteitä, jotka koskevat:

- 1) alueidenkäyttöä;
- 2) valtionmaan, suojelualueiden ja erämaa-alueiden hoitoa, käyttöä, suojelutoimien toteuttamista, vuokrausta ja luovutusta;
- 3) kaivosmineraaleja sisältävän esiintymän etsintää ja hyödyntämistä sekä valtion maa- ja vesialueilla tapahtuvaa kullanhuuhdontaa;
- 4) saamelaisten kulttuurimuotoon kuuluvan elinkeinon lainsäädännöllistä tai hallinnollista muutosta;
- 5) luonnon monimuotoisuutta ja ilmastonmuutosta käsitteleviä toimia;
- 6) saamenkielisen varhaiskasvatuksen sekä saamenkielisen ja saamen kielen opetuksen kehittämistä;
- 7) saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen toteuttamista ja kehittämistä;
- 8) saamelaiskäräjien resurssien ja muiden toimintaedellytysten turvaamista ja kehittämistä; taikka
- 9) muuta vastaavaa saamelaisten kieleen, kulttuuriin tai heidän asemaansa tai oikeuksiinsa alkuperäiskansana vaikuttavaa asiaa.

9 a § Saamelaisten oikeuksien huomioiminen viranomaisten ja muiden julkisia hallintotehtäviä hoitavien toiminnassa

Viranomaisten ja muiden julkisia hallintotehtäviä hoitavien tulee 9 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä suunnitellessaan ja toteuttaessaan käytettävissä olevin keinoin:

*1) **edistää** saamen kielten ylläpitämistä ja kehittämistä sekä saamelaisten oikeutta ja edellytyksiä ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan mukaan lukien perinteisiä elinkeinojaan; ja*

*2) **vähentää** toimenpiteistään aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia saamen kielille sekä saamelaisten oikeudelle ja edellytyksille ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan mukaan lukien perinteisiä elinkeinojaan.*

9 b § Menettely yhteistoiminnassa ja neuvotteluissa

*Viranomaiset ja muut julkisia hallintotehtäviä hoitavat **ilmoittavat saamelaiskäräjille mahdollisimman pian** aloittaessaan työskentelyn 9 §:ssä tarkoitetuissa asioissa. Jos kyse on jatkuvaluonteisesta toiminnasta, ilmoitus on tehtävä hyvissä ajoin ennen neuvotteluiden järjestämistä. Saamelaiskäräjillä on oikeus saada **kirjallinen selvitys** asiasta mukaan lukien 9 a §:ssä tarkoitetuista seikoista ja niihin liittyvistä suunnitelmista **ennen neuvotteluja.***

*Saamelaiskäräjille tulee varata **kohtuullinen aika** valmistautua neuvotteluihin. Yhteistoiminta tulee käynnistää ja neuvottelut käydä vilpittömin mielin ja oikea-aikaisesti niin, että asian lopputulokseen on **mahdollisuus vaikuttaa** ennen asian ratkaisemista.*

Käydyistä neuvotteluista on laadittava pöytäkirja. Pöytäkirjaan kirjataan osapuolten näkemykset asiasta sekä neuvottelujen lopputulos.

Äänestäminen helpottuu

Ongelmakohtia, joihin esitys vastaa:

Pitkät välimatkat saamelaisalueella

Kirjatun kirjeen hakeminen ja toimittaminen postiin jopa satojen kilometrien päästä

Huonot ja jatkuvasti heikentyvät postipalvelut sekä bensan hinta

Vaaliasiakirjojen palauttaminen henkilökohtaisesti vaalilautakunnalle (ei voi palauttaa valtakirjalla)

Ehdotuksen pääkohtia:

1. **Vaaliaika** pitenee kaksi viikkoa
2. **Liikkuva äänestyspaikka** eli vaalibussi käyttöön
3. **Vaalipäivän äänestys** järjestetään aina saamelaisalueella
4. Saamelaisalueen kunnissa voi olla useampi kuin yksi **äänestyspaikka**
5. Jos vaaliasiakirjat ovat **hukkuneet**, ne voi pyytää uudestaan – myös vasta vaalipäivänä
6. Vaalipäivänä voi mennä mille tahansa **äänestyspaikalle** ja saada vaaliasiakirjat sieltä
7. Vaaliasiakirjat voi palauttaa **valtakirjalla** vaalilautakunnalle. Ei tarvitse enää viedä henkilökohtaisesti.

Melkoinen ero suomalaisiin vaaleihin – näkyy myös äänestysprosentissa.

Giitu! Takkâ! Spä’sseb!

